

İletişimde Kaynağın Güvenilirliği

-İlâhî Mesajın Kaynağı Konumundaki Peygamberlerde Güvenilirlik Esası-

Yrd.Doç.Dr. Abdurrahman KASAPOĞLU*

Özet

İlâhî mesajları insanlara ulaştırmakla görevli olan peygamberler, bu iletişim süreci içerisinde kaynak rolünü üstlenirler. Peygamberler, Allah'tan aldıkları mesajları insanlara etkili biçimde iletebilmek için, bir kaynağın sahip olması gereken temel nitelikleri kişiliklerinde taşırlar. Kur'an'a göre, bir kaynak olarak peygamberlerin taşınması gereken özelliklerin başında güvenilirlik gelir.

Anahtar Kelimeler: İletişim, kaynak, peygamber, güvenilirlik.

Credibility Of The Source In The Communiation According To The Holy Qoran

Abstract

The prophets who were responsible for transmitting the divine commands from God to humans undertook the duty of being a source for divine matters. According to Koran, the Prophets bear all the attributes and characteristics attributed in principle to a completely trustworthy source of knowledge. This is indispensable for the Prophets due to their holy mission of transmitting commands from God to humans effectively. According to Koran, the credibility is the most crucial among those characteristics attributed to a real source of knowledge.

Key Words: Communication, Source, Prophethood, Credibility.

Giriş

Sosyal bir iletişim sürecinin çatısı kaynak, mesaj, araç ve hedef olmak üzere dört temel unsurdan oluşur. Bu unsurlardan "kaynak", bir konuşmada konuşmacıyı, bir tebliğde sunucuyu, eserlerde yazarı, kitle iletişim sürecinde yayının üretimine katkısı bulunanları kapsar. Görüldüğü gibi kaynak kavramı oldukça kapsamlıdır.¹

Kaynak, iletilecek materyali göndermekle yükümlü olan kişidir. Bu kişi, bir birey olabileceği gibi, herhangi bir kurum ya da grup olabilir. Kaynak; algılama, seçme, düşünme, yorumlama süreçlerinde ürettiği anlamlı iletileri simgeler aracılığıyla alıcı durumunda olana gönderir.²

Allah'tan almış oldukları mesajları insanlara ulaştırmakla görevli olan peygamberler, bu iletişim süreci içerisinde "kaynak" rolünü üstlenirler. İlâhî mesajları insanlara en etkili biçimde ulaştırabilmek ve onları ikna edebilmek için bir kaynağın sahip olması gereken temel nitelikleri kişiliğinde taşımaları gerekmektedir. İletişimbilim, bir kaynak için en önemli özelliğın güvenilirlik olduğu üzerinde durmaktadır. Aynı şekilde Yüce Allah da insanlara mesaj getirmek üzere seçtiği peygamberleri güvenilir kimseler arasından tercih etmiştir.

Kur'an, peygamberlerin güvenilirliğini başta Hz. Muhammed olmak üzere birçok peygamberi örnek vererek dile getirmiştir. Bu konuda tekrara gitmek suretiyle konuya verdiği önemi pekiştirmiştir.

Bizi bu araştırmayı yapmaya yönelten en önemli faktör, modern iletişimbilimin, kaynağın güvenilirliği konusu ile ilgili yaptığı açıklamanın, Kur'an'ın bu konuyla ilgili açıklamasının aynı olmasıdır. Bir başka deyişle, Kur'an'ın, kaynağın güve-

¹ Orhan Gökçe, *İletişim Bilimine Giriş*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1993, s. 51-52.

² Stuart Sillars, *İletişim*, Çev. Nüzhet Akın, M.E.B., Ankara, 1995, s. 22; Merih Zilloğlu, *İletişim Nedir?* Cem Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 98; Gökhan Evliyaoglu, *İletişim Psikolojisi Psikolojik İletişim*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Ankara, 1987, s. 134.

nilirliği ile kastettiği Őeyin, iletişimbilimin bu alanda kastettiği Őeyle tamamen örtüŐmesidir.

Bu yüzden araŐtırmamızda, kaynağın güvenilirliği konusunda iletişimbilimin verileriyle Kur'an'ın öğretilerini mukayese etmeyi kararlaŐtırdık. İnsan ilişkilerinde güvenin yerini belirttikten sonra, kaynağın güvenilirliğine modern iletişim biliminde yüklenen anlamı ortaya koymaya çalıŐacađız. Daha sonra da peygamberlerin ŐahıŐlarında kaynağın güvenilirliğine dair veriler ihtiva eden âyetleri müfessirlerin yorumları doğrutusunda değerlendireceğiz.

İnsan İlişkilerinde Güven

Güven, bir kiŐi ya da Őeyin karakterine, yeteneklerine ve varlığına duyulan sağlam itimattır. Güvenilirlik, kendisine can ve mal emanet edilebilir olma halidir. Bir kimsenin, kendisinden zarar gelmeyeceğine ve emanete hıyanet etmeyeceğine dair çevresinin güvenini kazanmıŐ olması halidir. Güvenilirliđin, dürüŐtlük ve inandırıcılıkla sıkı bir iliŐkisi vardır. Saklamadan ve gizlemeden gerçekleri duyurabilmek, güven duygularını pekiŐtirir. Güven, insanlar arası iliŐkilerde baŐarı kapısını ačan önemli bir ilkedir. Hayatta karŐılaŐılan problemlerin çözümleri için gerekli olan önemli bir niteliktir. KiŐiler arası iliŐkilerde önemli bir özellik olan güvenilirlik her Őeyden önce dostluk ve huzur ortamı meydana getirir.³

Başkalarının sözlerine, içtenliğine ya da dostluğuna karşı kuŐku besleme eğilimi ise güvensizlik olarak ifade edilir. Güvensizlik, canlının çevresine karşı nedenleri açık olmayan bir kayđı, tedirginlik, inançsızlık beslemesi, gerginlik duymasıdır. Bu eğilim, kaçınma, tepki kısıtlaması gibi belirtilerle kendini gösterir. Bireyler arası ilişkilerde güvensizlikten daha za-

³ Nossrat Peseschkian, *Günlük YaŐamın Psikoterapisi*, Çev. Kıvılcım Teksöz, Beyaz Yayınları, İstanbul, 2002, s. 138; Phillip Mountrose, *Çocuklarla ve Gençlerle İletiŐime Geçmenin 25 Yöntemi*, Çev. Fatma Can AkbaŐ, Kariyer Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 57; A. Rıdvan Bülbül, *İletişim ve Etik*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001, s. 240; Ömer Demir, Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara, 1997, s. 101; Münir Arıkan, *Nitelikli İnsan*, Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 255.

rarlı bir şey yoktur. İnsanların birbirlerine güven duymadığı toplumlarda, kişiler arası ilişkilerde stres fazladır; aile bireyleri, aynı kurumda çalışanlar, yönetenler ve yönetilenler birbirlerine güven duymazlar. Bunun sonucu olarak ilişkilerinde dürüstlük ve açık sözlülük yerine, yalan ve hile hakim olur. Toplumsal ilişkilerde güven ortamının yaratılamaması aynı zamanda bir iletişim engelidir. Başkalarına duyulan güvensizliğin bazı milletlerin kişiliğinin özelliklerinden biri olduğu ileri sürülmüştür. Toplumsal yaşamdaki ilişkilerde bu hususun gözlemlenebileceği belirtilmiştir. Alışveriş ilişkilerindeki "pazarlık" meselesi bunun somut örneklerinden birisidir.⁴

Güven, bir kimsenin güvenme konusundaki psikolojik yeteneği sonucu ortaya çıkan bir işlemdir. İnsanların birbirine güvenmediği bir ortamda yetişen bir kimse başkalarına kolay kolay güven duymaz.⁵

İnsanlar arası ilişkiler için bir zorunluluk olan güven, toplumsal düzenin temelidir. İstikrarlı kolektif yaşam, basit bencil çıkar hesaplarına değil, başka şeylere dayanmalıdır. İnsan ilişkilerinin yaşandığı her ortamda güvene temel bir önem verilmelidir. Başkalarına güvenmeden, tam anlamıyla toplumsal yaşam mümkün değildir.⁶

Başkalarını etkilemenin, harekete geçirmenin önemli edimlerinden birisi dinleyicilerin güvenini kazanabilmektir. Bunu yapmadıkça insanları sözünüze güvendirmeniz zordur. İnsanların güvenini kazanmanın en belli başlı yolu ise, güvene

⁴ Remzi Öncül, *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü*, M.E.B., İstanbul, 2000, s. 541; Mahmut Tezcan, *Kültür ve Kişilik*, Bilim Yayınları, Ankara, 1987, s. 159-160; Doğan Cüceloğlu, *İletişim Donanımları*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 81; Berna Bridge, *Okulda İletişim*, Beyaz Yayınları, İstanbul, 2003, s. 68; Mithat Enç, *Ruhbilim Terimleri Sözlüğü*, Karatepe Yayınları, Ankara, 1990, s. 76; Donald Norfolk, *İş Hayatında Stres*, Çev. Leyla Serdaroğlu, Form Yayınları, İstanbul, 1989, s. 134.

⁵ Phil Harkins, *Etkili Konuşmanın Gücü*, Gürol Koca, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002, s. 154-155.

⁶ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürçü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s. 289; Hugh LaFollette, *Kişisel İlişkiler*, Çev. Fermâ Lekesizalın, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997, s. 157.

layık olabilmektir.⁷

İletişimde Kaynağın Güvenilirliği

Kaynağın özellikle tutum ve davranış değiştirmeye yönelik kaliteli iletişim uygulamaları için gerekli olan bazı nitelikleri vardır. Bunların en önemlileri, güvenilirlik, prestij, çekicilik ve güçtür. Kaynak, konuştuğu alanda uzman/bilgili olarak algılanırsa inanılır, saygın, güvenilir, sevilen ve hoş görünümlü ise daha etkileyici olur. Sevilen, güvenilen, inanılan, tanınan kaynaktan gelen mesajın kabul edildiği ve istenilen davranış değişikliğinin ortaya çıktığı ifade edilir.⁸ Kaynağın güvenilirliği en eski inceleme ve araştırma alanlarından biri olmuştur.⁹

İnsanlar kendilerince güvenilir olan kaynaklardan gelen mesajları çokça irdelemeden ve başka destekleyici mesajlara gerek duymadan kabul ederler. Kendilerini, güvenilir ve ne söylediğini bilen bir kimse tarafından etkilenmeye bırakırlar. Araştırma bulguları, insanların güvenilir kaynaklardan aldıkları mesajları, destekleyici savlara fazla önem vermeden kabullenme eğiliminde olduklarını göstermiştir. Mesajda savları destekleyici yeterli kanıtın bulunmadığı durumlarda kaynağın güvenilirliğine sığınmak zorunlu olmuştur.¹⁰

Alıcının verilen mesajdaki sonuçları kabul etmesi bir ölçüde onun kaynağın güvenilirliğine ilişkin algısına bağlıdır. Bu manada kaynağın güvenilirliği, daha çok alıcının kaynağa yüklediği bir özelliktir. O halde kaynağın kendini güvenilir görmesinden çok, alıcının kaynağı güvenilir görmesi önemlidir.¹¹

⁷ Dale Carnegie, *Söz Söylemek ve İş Başarmak Sanatı*, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Kitsan Yayınları, İstanbul, 1993, s. 281-282.

⁸ Ruhi Selçuk Tabak, *Sağlık İletişimi*, Literatür Yayınları, İstanbul, 1999, s. 18; Aysel Çağdaş, *Anne-Baba-Çocuk İletişimi*, Eğitim Kitabevi, Konya, 2003, s. 11; Ahmet Yatkın, *Halkla İlişkiler*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003, s. 101; Hasan Tutar ve diğerleri, *Genel ve Teknik İletişim*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003, s. 13-14.

⁹ Ayseli Usluata, *İletişim*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 21.

¹⁰ Eliot Aronson, *Toplumsal Hayvan*, Çev. Türker Aykul, Us Yayınları, İzmir, 1995, s. 61; Metin İnceoğlu, *Tutum Algı İletişim*, V Yayınları, Ankara, 1993, s. 119; Tabak, *a.g.e.*, s. 18.

¹¹ Akif Ergin, *Öğretim Teknolojisi: İletişim*, Anı Yayıncılık, Ankara, 1998, s. 55; Akif Ergin, Cem Birol, *Eğitimde İletişim*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2000, s. 48; Tabak, *a.g.e.*, s. 18.

Araştırmalar, yüksek güvenilirliği bulunan kaynakların düşük güvenilirliği olan kaynaklardan daha çok ikna etkilerinin bulunduğunu göstermiştir. Burada “neyin söylendiği” değil, “kimin söylediği” önemli olmaktadır. Güvenilmeyen kaynak alıcıda ilgisizlik ve tepki yaratır.¹²

İnsanlar, kısa dönemler içerisinde, hem güvenilir saydıkları kaynaktan gelen iletileri hem de güvenilir saymadıkları kaynaktan gelen iletileri ilgi çekici bulurlar, dinlerler ve içeriğini akılda tutarlar. Fakat kısa dönemde tutum değişimi önerilerinde, güvenilir saydıkları kaynaktan gelen ileti yönünde hareket ederler; güvenilir saymadıkları kaynaktan aldıkları iletinin önerdiği tutum değişikliğini ise reddederler. Kaynağın dürüstlüğünden kuşkulanırlarsa, mesajda içinde olduğundan farklı bir anlam ararlar ve o şekilde değerlendirmeye çalışırlar.¹³

Kaynağın güvenilirliğini sağlayan birtakım unsurlar vardır. Bunlar kaynağın konuşulan konu hakkındaki bilgi birikimi, amaçları ve güdüleri, meseleyi açık seçik ortaya koyması, duygularını ve düşüncelerini etkili biçimde açıklaması, bilgi kaynağı olarak gösterilen kanıtlar ve veriler, çoğunluğun ve yakın çevrenin kaynağın güvenilirliğine ilişkin görüşleridir. Herhangi bir konudaki görüşün, konunun uzmanı tarafından iddia edilmesi, sıradan kişilerin iddiasından daha yüksek güvenilirlik taşır. Uzmanlık hedefin kaynağa güven duymasını sağlarken, dürüstlük de mesajın etkinliğini artıran faktörlerdendir. Yüksek mevki, meslek prestiji, başarılı olmanın ünü

¹² Judith Lazar, *İletişim Bilimi*, Çev. Cengiz Anık, Vadi Yayınları, Ankara, 2001, s. 69; Özcan Köknel, *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 123; Ergin, Birol, *a.g.e.*, s. 48; Tabak, *a.g.e.*, s. 18.

¹³ Ünsal Oskay, *İletişimin ABC'si*, Simavi Yayınları, İstanbul, 1994, s. 88; Mümin Ertürk, *İşletme Biliminin Temel İlkeleri*, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1996, s. 146.

kaynağa güven veren unsurlardandır.¹⁴

Güvenilirliğin koşulu, kaynağın propaganda aracılığıyla çıkar peşinde olmamasıdır. Güvenilirlik, kaynağın dinleyicileri kandırma ve şahsi çıkar temin etme ithamlarından uzak olmasıdır. Eğer kaynak, ortaya koyduğu görüşü savunmaktan çıkarı olan ya da o görüşü kişisel herhangi bir nedenle savunan birisi olarak algılanırsa, ikna edici özelliği azalır. Etkileyici iletişimle ilgili görüşler, açık ya da gizli amaçlar kaynağın çıkarı ile özdeşleştiğinde geri çevrilir, direnç görür ya da algılanmaz.¹⁵

Kaynak, dinleyiciyi, savunduğu görüşün gerçek ve samimi olduğuna; tanınma, oy ya da para kazanma isteği gibi çıkar amacı taşımadığına inandırmalıdır.¹⁶

Kaynağın herhangi bir iletişim olgusunu gerçekleştirmedeki amacı dinleyiciyi kandırmak olarak yorumlanırsa, gerçekleştirilen iletişimin dinleyici üzerinde fazla bir tesiri olmayacaktır. Şayet alıcı, kaynağın söz konusu iletişimden kişisel bir kazanç sağlamadığı kanaatine varırsa iletişimin etkisi artar.¹⁷

Kaynak, yarar götmediğini, başkalarını düşünen duygularla hareket ettiğini belirtmelidir. Kişisel ya da mensubu bulunduğu gurubun çıkarları için değil, başkaları için çalıştığı ve fedakârlık yaptığını ortaya koyabilmelidir. Kendini başkalarının mutluluğuna adadığını ilan etmelidir. Başkalarından fedakârlık yapmalarını isterken öncelikle kendisi fedakârlık örneği

¹⁴ Özcan Köknel, *İnsanı Anlamak*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 387-388; Reha Oğuz Türkan, *İkna ve Uzlaşma Sanatı*, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 45; Şengül Özerkan Altındal, Yasemin İnceoğlu, *İletişimde Etkileme Süreci*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 11; Metin Işık, *İletişimden Kitle İletişimine*, Mikro Yayınları, Konya, 2000, s. 38-39.

¹⁵ J. L. Freedman ve diğerleri, *Sosyal Psikoloji*, Çev. Ali Dönmez, İmge Kitabevi, Ankara, 1993, s. 351; Alparslan Usal, Zeynep Aslan, *Davranış Bilimleri*, Barış Yayınları, İzmir, 1995, s. 159; Abdurrahman Dodurgalı, *Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler*, M.Ü.İ.F.V. Yayınları, İstanbul, 1999, s. 236.

¹⁶ Freedman ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 351.

¹⁷ Çiğdem Kağıtcıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*, Evrim Basım Yayım, İstanbul, 1988, s. 170; Ahmet Halûk Yüksel, *İkna ve Konuşma*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskisehir, 1997, s. 11-12.

olmalıdır. Aksi takdirde inandırıcı olamaz.¹⁸

Kur'an'da Kaynağın Güvenilirliğine Verilen Önem

Kur'an'da kaynağın güvenilirliğine ilişkin bilgi veren âyetleri üç başlık altında toplamayı uygun bulduk. Birinci grupta, peygamber'in hem "resûlü'n-emîn" hem de güvenilirliğin koşulu olan "çıkart beklentisi olmadan mesaj sunma" olgusunu birlikte ele alan âyetleri değerlendirdik. İkinci grupta, elçinin "emîn" oluşunu açıkça belirten, fakat güvenilirlik koşuluna ilişkin açıklamaya yer vermeyen âyetleri ele aldık. Üçüncü grupta ise, elçinin güvenilirliğini belirten "emîn" ifadesine yer vermeyen, fakat güvenilirliğin koşulu olan açıklamayı yani çikarsız mesaj iletmeyi vurgulayan âyetleri inceledik.

Güvenilirliğe ve Güvenilirlik Koşuluna Vurgu Yapan Âyetler

Kur'an'da beş peygamber, kendilerini "resûlü'n-emîn" yani güvenilir elçi olarak tanıtmışlardır. Bu beş peygamber de güvenilirliklerini, getirdikleri mesajlara karşılık bir çıkart peşinde olmadıklarını açıklayarak ortaya koymaya çalışmışlardır. Allah'tan getirdikleri mesajlara karşılık herhangi bir maddi çıkart beklentisi içerisinde olmayışlarını, "emîn resûl" olmalarının bir kanıtı olarak sunmuşlardır. Kur'an'da beş peygamberin ağzından aynı cümlelerin tekrar edilmesi, Allah'ın mesajlarını insanlara ileten bütün peygamberlerin kişiliğinde güvenilirliğin çok önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Güvenilirliğin, çıkart beklentisi içerisinde olmamak şeklinde açıklanması ise, üzerinde dikkatle durulması gereken bir konudur. Sözü ettiğimiz beş peygambere ait cümleler Kur'an'da şu şekilde tekrar edilmektedir:

"Kardeşleri Nûh onlara: (Allah'ın azabından) korunmaz mısınız?" demişti. "Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Ben buna karşı siz-

¹⁸ Feyzullah Eroğlu, *Davranış Bilimleri*, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1995, s. 226; Sulhi Dönmezer, *Toplumbilim*, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1994, s. 379.

den bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabb'ine aittir.”¹⁹

“Kardeşleri **Hûd** onlara: (Allah'ın azabından) korunmaz mısınız?” demişti. “Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabb'ine aittir.”²⁰

“Kardeşleri **Sâlih** onlara: (Allah'ın azabından) korunmaz mısınız?” demişti. “Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabb'ine aittir.”²¹

“**Şuayb** onlara: (Allah'ın azabından) korunmaz mısınız?” demişti. “Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabb'ine aittir.”²²

“Kardeşleri **Lût** onlara: (Allah'ın azabından) korunmaz mısınız?” demişti. “Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabb'ine aittir.”²³

Her beş peygamber de -Nûh, Hûd, Sâlih, Şuayb, Lût-

¹⁹ Şuara, 26/106-109; Hz. Nûh, getirdiği mesajlara karşılık insanlardan herhangi bir çıkar beklentisi içerisinde olmadığını Yunus sûresinde de tekrarlar. Fakat burada, “Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.” ifadesine yer verilmez: “Eğer benim öğüdümünden yüz çevirdiyseniz, ben sizden bir ücret istemedim ki! Benim ücretim, ancak Allah'ın üzerinedir. Bana Müslümanlardan olmam emredilmiştir.” (Yunus, 10/72)

²⁰ Şuara, 26/124-127; Hz. Hûd, getirdiği mesajlara karşılık insanlardan herhangi bir çıkar beklentisi içerisinde olmadığını Hûd sûresinde de tekrarlar. Fakat burada, “Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.” ifadesine yer verilmez: “Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u gönderdik: “Ey kavmim dedi, Allah'a kulluk edin, O'ndan başka tanrınız yoktur. Siz sadece uyduruyorsunuz. Ey kavmim, ben sizden bunun için bir ücret istemiyorum. Benim ücretim beni yaratana düşer. Aklinizi kullanmıyor musunuz?” (Hûd, 11/50-51).

²¹ Şuara, 26/142-145.

²² Şuara, 26/177-180.

²³ Şuara, 26/161-164.

halkına şöyle çağrıda bulunmuştur: Allah'a inanmayacak, ortak koşacak ve O'ndan korkmayacak mısınız? İlahî dini kabul etmeyecek, elçilerini yalanlayacak mısınız? Sizi yaratanın azabını düşünmeyecek misiniz? Allah'a değil, O'ndan başkasına, size fayda sağlama ya da zarar verme gücü bulunmayan şeylere/putlara tapmaya devam ediyor, Allah'a kullukta bulunmuyorsunuz. Bu duyarsızlık ve bilgisizlikten, iman yoksunluğundan vazgeçmeyecek misiniz?²⁴

Müfessirler, Lût peygamber'in halkını, "Ortaya koymuş olduğunuz ahlâk dışı cinsel davranıştan dolayı Allah'tan korkmaz mısınız?" diye uyarılmış olabileceğini açıklamışlardır. Lût kavmi en büyük ahlâkî suçlardan birini işlemiş, Hz. Lût da onları, Allah'tan korkmaya çağırmıştır. Yine Hz. Şuayb, halkını, özellikle alışverişlerinde yaygın olarak kendini gösteren bir takım meşru olmayan davranışları yapmaktan sakındırmıştır.²⁵

Emîn sıfatıyla nitelenen peygamberler, Hz. Muhammed'in Kureyş arasında güvenilir olarak tanınması gibi, kendi kavimleri arasında emânet sıfatıyla meşhur olmuşlardır. Peygamberlerin beşi de kendilerini insanlara şöyle tanıtmışlardır: Kuşkusuz biz sizin için güvenilir, dürüst, bu yönüyle açıkça tanınan, herkesçe bilinen, bir elçiyiz. Sizi doğruya yönlendirmek, batıl şeylere kulluktan alıkoymak için Allah tarafından gönderilmiş bir memuruz. Size iletmekle görevli olduğumuz gerçekleri hiçbir şey gizlemeden, onlara ters düşmeden, ihanet etmeden, yalan söylemeden, ilâhî vahye hiçbir şey eklemeden ve ondan hiçbir şey çıkarmadan, ciddi bir şekilde bildiriyor ve

²⁴ İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmâil İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1997, III/353; Muhammed İbn Ali İbn Muhammed es-Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1995, IV/135; Ebû Abdullah Muhammed İbn Ahmed el-Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmî'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, XIII/81; Ebû Bekr Câbir el-Cezâiri, *Eyseru't-Tefâsîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, III/662, 666; Abdurrahman İbn Nâsir es-Sa'dî, *Teysîru'l-Kerîmi'r-Rahmân fi Tefsîri Kelâmi'l-Mennân*, Müessetü'r-Risâle, Beyrut, 1996, s. 543; Muhammed Ali es-Sâbüni, *Safvetü't-Tefâsîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, tsz., II/387, 390.

²⁵ el-Cezâiri, a.g.e., III/675, 679.

tavsiye ediyoruz. Üzerimize yüklenen elçilik görevini tam bir sadakatle yerine getirmeye çalışıyoruz. Sizinle olan normal ilişkilerimizde nasıl güvenilir isek, Allah'ın mesajlarını aktarma konusunda da aynı şekilde güvenilir kimseleriz.²⁶

Peygamberler bu mesajı ilettikten sonra, tekrar halka kendilerini tanıtmayı ve gerçek amaçlarını ortaya koymayı gerekli görmüşlerdir ve şöyle demişlerdir: Biz sizi hak yola davet etmenin, aydınlatmanın, doğruya yönlendirmenin, ahlâkî erdemlere bağlılığa öykündürmenin karşılığında sizden bir ücret -mal, mülk, makam, şöret- istemiyoruz, herhangi bir ödül beklemiyoruz. Sizi doğruya yönlendirmemizin karşılığında herhangi bir fayda sağlamaya çalıştığımızı düşünerek bizi itham altında bırakmayınız. Şunu iyi bilin ki, bizim yerine getirdiğimiz elçilik görevi karşılığında elde edeceğimiz sevap, sonsuz iyilik bize Allah tarafından verilecektir. O, bütün evreni yaratan ve rızıklandırandır, kullarını iyi davranışlarına karşılık lütfuyla ödüllendirir; bize de hak ettiğimiz ödülü O verecektir. Bizim ödül beklentimiz bu doğrultudadır. Salt Allah'ın bize verdiği görevi yerine getirme ve O'nun hoşnutluğunu kazanma amacıyla size çağrı yapıyor, tavsiyede bulunuyoruz.²⁷

Elçiler, halklarıyla birlikte yaşadıkları dönemlerde güvenilir kimseler olarak tanınmışlardır. Onların güvenilirliğinin ikinci kanıtı ise, ulaştırdıkları mesajlar karşısında hiçbir kişisel çıkar beklentisi içerisinde olmamalarıdır. Peygamberler, güvenilir elçi oluşlarını, çıkar beklentisi içerisinde olmayışla-

²⁶ Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, 1997, VIII/520; İbn Kesir, *a.g.e.*, III/353; eş-Şevkânî, *a.g.e.*, IV/135; el-Kurtubî, *a.g.e.*, XIII/81; Abdullah İbn Ahmed en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1996, III/277; Ahmed Mustafâ el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, VII/68; Muhammed Mahmûd Hicâzî, *et-Tefsîru'l-Vâzih*, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 1991, II/761; el-Cezâirî, *a.g.e.*, III/666; es-Sa'dî, *a.g.e.*, s. 543, 544; Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, Çev. Muhammed Han Kayani ve Diğerleri, İnsan Yayınları, İstanbul, 1989, IV/36; es-Sâbûnî, *a.g.e.*, II/387; Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Elif Ofset, İstanbul, 1992, II/663.

²⁷ eş-Şevkânî, *a.g.e.*, IV/135; Hicâzî, *a.g.e.*, II/761; el-Cezâirî, *a.g.e.*, III/666, 670; el-Merâğî, *a.g.e.*, VII/68; es-Sâbûnî, *a.g.e.*, II/387.

rıyla ilişkilendirmişlerdir.²⁸

Peygamberler getirmiş oldukları mesajlar aracılığıyla toplumda inanç ve davranış değişikliğini hedeflemektedirler. Bu durumda, bir kaynak olarak, kaynağın sahip olması gereken temel özelliklerle donatılmaları gerekmektedir. Bir kaynak olarak peygamberlerin sahip olması gereken en önemli özellik güvenilirliktir. Peygamberlerin güvenilirliği, getirmiş oldukları mesajları insanların kabul etmelerini sağlayacak temel unsurlardan birisidir. Bu yüzden Yüce Allah, peygamberlerini yüksek güvenilirliği bulunan kimseler arasından seçmiştir. Örnek olarak bu peygamberlerden bazılarını Kur'an'da ön plana çıkarmıştır.

Kur'an özellikle beş peygamberin adını vererek, bunların güvenilir bir kaynak yani resülün emîn olduklarını açıklamıştır. Bunu da yeterli görmemiş, söz konusu peygamberlerde, güvenilirliğin temel koşulu olan özelliğin bulunduğunu açıkça izah etmiştir. Kur'an'ın, kaynağın güvenilirlik koşulunu açıklayışıyla, modern iletişimbilimin konuya yaklaşımı birebir örtüşmektedir.

Güvenilirliğin temel koşuluna sahip olduklarını ifade eden beş peygamber, Allah'tan getirdikleri ilâhî mesajlar aracılığıyla çıkar peşinde olmadıklarını, insanları kandırma gibi bir niyetlerinin bulunmadığını açıklamışlardır. Makam, mevki, mal elde etme gibi bir niyetlerinin bulunmadığını ilan etmişlerdir. Böylece iletişimin etkisini artırmayı, Allah'tan getirdikleri mesajlar konusunda insanları ikna edebilmeyi hedeflemişlerdir.

İnsanlara getirdikleri mesajlarla, tamamen onların çıkarlarını düşünen duygularla hareket ettiklerini göstermişlerdir. Başkalarının dünya ve âhîret mutlulukları için çalıştıklarını, fedakârlık yaptıklarını ortaya koymuşlardır. Kendilerini

²⁸ İzzet Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadis*, Çev. Mustafa Altınkaya ve Diğerleri, Ekin Yayınları, İstanbul, 1998. II/228; el-Mevdüdi, *a.g.e.*, IV/37.

başkalarının mutluluğuna adadıklarını vurgulamışlardır.

Peygamberler, tebliği görevlerini salt özgeci bir tavırla yerine getirmiş değillerdir. Onlar sadece maddi dünyanın bir karşılığını beklemediklerini, özellikle de mesaj getirdikleri insanların maddi kıymetlerine göz dikmediklerini vurgulamışlardır. Onların özgeciliği, dünyanın maddi imkânlarına yöneliktir. Peygamberlerin yaptıkları tebliğe karşılık muhakkak bir “ecir” beklentileri vardır. Ama onlar ecri insanlardan değil, sadece Allah’tan beklemişlerdir. Dünya hayatına yönelik bir ikbal peşinde koşmamışlardır. Kur’an’a göre, kaynağın güvenilirlik koşulu bu şekilde izah edilir. Kaynağın ilâhî sevabı kazanma beklentisi onun güvenilirliğine ters değildir.

Peygamberler kendilerini muhataplarına güvenilir kimseler olarak tanıtmaktadırlar. Âyetlerde bu tanıtımın bizzat peygamberlerin ağzından çıktığı açıkça anlaşılmaktadır. Oysa iletişimde asıl önemli olan kaynağın kendini güvenilir olarak tanıtmaması değil, muhatapların onu güvenilir bir kimse olarak kabul etmesidir. Bu yüzden âyetlerdeki söylemin tutarsızlığı gibi bir algılama söz konusu olabilmektedir. Bu tür bir algılama âyetlerin zâhir anlamından kaynaklanmaktadır. Oysa müfessirlerin yorumlarına baktığımızda, bu peygamberlerin kavimleri arasında yaşadıkları dönemlerde güvenilir kimseler olarak tanındıklarına dikkat çekilmektedir. Kendi toplumları arasında emanet sıfatıyla meşhur olduklarına vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla peygamberler, halkın çok iyi bildiği bir durumu yani kendi güvenilirliklerini onlara hatırlatmışlardır. Yoksa zorla kendilerini güvenilir kimseler olarak kabul ettirmeye çalışmamışlardır.

Sadece Güvenilirlik İfadesine Vurgu Yapan Âyetler

Hız. Hûd, bir başka âyette kendisini “nâsıhu’n-emîn” yani güvenilir öğütçü olarak tanıtmaktadır. Burada, salt mesaj getiren elçi olmanın ötesinde, getirdiği mesajları tavsiye eden biri gibi davranmaktadır. Fakat güvenilirlik koşulunu ortaya

koyan "çıkar peşinde olmadığı" şeklindeki açıklamayı yapmaktadır:

"Ad kavmine de kardeşleri **Hûd'u** gönderdik: "Ey kavmim, Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. O'na karşı gelmekten sakınmaz mısınız?" Kavminden ileri gelen inkârcılar dediler ki: "Biz seni bir beyinsizlik içinde görüyoruz!" Ey kavmim, bende beyinsizlik yok, ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim. Size Rabb'imın gönderdiği gerçekleri duyuruyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm." dedi."²⁹

Hz. Hûd, kendisini halkına âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş elçi olarak tanıtmıştır. Allah'tan getirdiği değer hükümlerini kendilerine bildirdiğini belirttikten sonra, bir elçi olarak sahip olduğu önemli bir özelliği açıklamıştır. Kendisinin, sözüne güvenilir, emanetlere riayet eden bir öğütçü olduğunu, önceden beri bu özellikleriyle tanındığını vurgulamıştır. Tebliğ ettiği ve çağırdığı ilâhî ilkeleri tavsiye eden, Allah'ın emirlerine uymayı öneren bir öğütçü olduğu ifade etmiştir. Halkının iyiliğini isteme konusunda ve arkalarından onlara asla ihanet etmeyeceği noktasında herkese güven telkin ettiğini, Allah'tan vahiy yoluyla aldığı ve insanlara bildirdiği mesajlar konusunda kesinlikle güvenilir bir kişi olduğunu haber vermiştir. Böyle birisinin yalancı ve aldatıcı olarak nitelenmesinin doğru olmayacağını söylemiştir. Halkının kendisini yalancılıkla nitelemesine karşı çıkmıştır. Aslında bunlar Allah'tan mesaj getiren bütün peygamberlerin ortak özelliklerindedir. Hz. Hûd da peygamberliğini insanların nazarında pekiştirebilmek için kendisinin bu özelliğine dikkat çekmiştir.³⁰

²⁹ Arâf, 7/65-68.

³⁰ Ebu'l-Kâsım Cârullah Muhammed İbn Ömer ez-Zemahşeri, *el-Keşâf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzil*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, II/112, er-Râzi, a.g.e., V/300-301; Ebû Muhammed Abdülhak İbn Gâlib İbn Atıyye el-Endelûsi, *el-Muharreru'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitâbi'l-Aziz*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, II/417; Muhammed Cemâluddin el-Kâsîmi, *Tefsiru'l-Kâsîmi*, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, 1994, III/583; el-Merâği, a.g.e., III/336; Vehbe ez-Zuhayli, *et-Tefsiru'l-Münir*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1991, VIII/263-264; Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, Çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 1997, s. 285.

Hız. Hûd, bu açıklamayı halkına, bir öğütçünün seven-
cenliği ve yakınlığıyla, güvenilir bir kimsenin sadakat ve doğru-
luğuyula yapmıştır.³¹

Kur'an'da kendisini "resûlü'n-emîn" diye tanıtan pey-
gamberlerden birisi de Hız. Mûsâ'dır. Burada Hız. Mûsâ diğer
beş peygamber gibi, "tebliğ karşılık ücret istemediği" yönünde
bir açıklamaya yer vermez. Sadece güvenilir elçi olduğunu söy-
lemekle yetinir: "Ant olsun, onlardan önce Fir'avn toplumunu da
sınadık. Onlara değerli bir elçi (şöyle diyerek) geldi: "Allah'ın
kullarını bana teslim edin; çünkü ben size (Allah'ın gönderdiği)
güvenilir bir elçiyim."³²

Sadece Güvenilirlik Koşulunu Belirten Âyetler

Kur'an'da altı peygamberin kendilerini "resûlü'n-emîn"
diye tanıttıklarını belirtmiştik. Hatta bunlardan beş tanesi,
güvenilir elçi oluşlarını, "herhangi bir maddi çıkar peşinde ol-
mayışlarıyla" ilişkilendirmişlerdi. Hız. Muhammed de kendisini
tanıtırken tıpkı bu beş elçi gibi, Allah'tan getirdiği mesajlara
karşılık insanlardan maddi bir karşılık beklemediğini birçok
âyette tekrar etmiştir. Fakat Kur'an'da Hız. Muhammed, diğer
peygamberler gibi, "resûlü'n-emîn" ya da "nâsihu'n-emîn" gibi
ifadeler kullanmamıştır. Kur'an bütünlüğü içerisinde meseleye
baktığımızda, Hız. Muhammed'in "tebliğ karşılığında insanlar-
dan herhangi bir çıkar beklemediği" yönündeki açıklamalarını
onun "güvenilirliği" şeklinde değerlendirmemiz doğru olur.
Çünkü getirdiği mesaj karşılığında maddi kazanç amacı güt-
memek, beş âyette "resûlü'n-emîn" olmanın bir gereği olarak
açıklanmıştır.

Hız. Muhammed kendisine inanan inanmayan herkesin
güvenini kazanmış bir peygamberdir. O, kendisine peygamber-

³¹ Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, Dâru's-Şurûk, Kahire, 1997, III/1311.

³² Duhan, 44/17-18.

lik görevi verilmeden önce bu vasfı kazanmıştır. “Emîn” bir elçi olarak da peygamberlik görevini yerine getirmiştir. İnkârcılar bile peygamberliğine karşı çıktıkları halde, onun son derece güvenilir olduğunu itiraf etmişlerdir. Düşmanları dahi ona güvenmişler, onu dürüst olarak nitelemişlerdir.³³ İçinde yaşadığı toplum, onu peygamberlik öncesinde güvenilir anlamına gelen “el-Emîn” sıfatıyla nitelemiştir.³⁴

Maddi karşılık beklemezsizin ilâhî mesajları insanlara tebliğ etmek bütün peygamberlerin özelliğidir. Yüce Allah Hz. Muhammed’den bütün peygamberlerin izlediği bu yolu takip etmesini istemiştir: *“İşte onlar, Allah’ın hidâyet ettiği kimselerdir. Onların yoluna uy ve de ki: “Ben ona karşılık sizden bir ücret istemiyorum. O, sadece bütün âlemlere bir öğüttür.”*³⁵ *“Sen bu okuduklarına karşılık onlardan bir ücret istemiyorsun. O, sadece bütün âlemler için bir öğüttür.”*³⁶

Hız. Muhammed, insanları ilâhî gerçeklere davet etmenin, onlara tevhid dinini öğretmenin, Kur’an’ı tebliğ etmenin karşılığında bir ücret, bedel, şahsî menfaat ya da herhangi bir şey istememiş, dünyevî çıkar peşinde olmamıştır. Ahbâr’ın yani bazı Yahudi din adamlarının yaptığı gibi, mal talebinde bulunmamıştır. Bu konuda muhataplarının şüpheye düşmesini gerektirecek en küçük bir şey yoktur. Hız. Peygamber, Kur’an’ın âyetlerini, ilâhî ilkeleri peygamberlik görevini yerine getirmek ve Allah’ın hoşnutluğunu kazanabilmek için insanlara iletmiştir. Kendisine gelen vahyin yani Kur’an’ın bütün insanlık için öğüt ve uyarı niteliği taşıdığını herkese duyurmaya çalışmıştır. Kur’an aracılığıyla onları, inkârdan imana, manevî

³³ Abdullah Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hız. Muhammed*, Selam Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 56; Suat Cebeci, *Öğrenme Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 163; Mevlüt Kaya, *Din Eğitiminde İletişim*, Etüt Yayınları, Samsun, 1998, s. 79; Musa Kâzım Gülçür, *Çocuk ve Ergende Karakter Eğitimi*, Işık Yayınları, İstanbul, 2003, s. 213; Tuncer Elmacıoğlu, *Anlaşarak Mutlu Yaşayın*, Hayat Yayınları, İstanbul, 2005, s. 115.

³⁴ Ebû Muhammed Abdulmelik İbn Hişâm, *es-Siretu’n-Nebeviyye*, Mısır, 1955, I/196-198.

³⁵ En’âm, 6/90.

³⁶ Yûsuf, 12/104.

körlükten ilâhî erdemlere yöneltmiştir. Yüce Allah, Hz. Peygamber'den bu özelliğini yani hiçbir çıkarı olmadan Kur'an'ı tebliğ ediyor oluşunu açıkça insanlara söylemesini, kendisini bu şekilde tanıtmasını istemiştir.³⁷

Yüce Allah, Hz. Muhammed'in tebliğ karşılığında çıkar gütmeyeğini tevbih anlamı içeren bir soru ifadesi halinde dile getirir. Bu sorunun amacı, peygamberin mesajlarını dinlemede ısrar eden inkârcıların kendilerini sorgulamalarını sağlamaktır. Hz. Muhammed'in güvenilirlik koşuluna sahip bir kimse olduğunu sürekli bilinç halinde tutmaktır. Bu durum insanların er ya da geç Hz. Muhammed'in mesajlarına ilgi duymasına kapı aralayacaktır:

“Yoksa sen onlardan (seninle gönderilen vahiyleri duyurmana karşılık) bir ücret mi istiyorsun da onlar, borçtan ağır bir yük altında kalmuşlar?”³⁸

Bu âyette sorulan sorunun muhatabı inkârcılardır; onlara şöyle denilmek istenmiştir: Peygamber, elçilik görevi ve dinin esaslarını size öğretmesine karşılık sizden ücret mi istiyor? Yoksa siz böyle bir ücreti vermekten dolayı yük ve ağırlık altında zorlanıyor da, peygambere uymaktan ve İslâm'a girmekten uzak duruyorsunuz? Her insan, doğası gereği, karşılığında kendisine maddi yük getiren, ağır gelen tekliflerden hoşlanmaz. Eğer peygamber sizden bir şey bekliyor, gizli bir niyet taşıyor ve şahsi çıkarı için uğraşıp duruyorsa, bu durum sizin ondan uzaklaşmanız için makul bir gerekçe sayılabilir. Fakat siz açıkça biliyorsunuz ki, o bu davetinde gizli bir niyet taşımamaktadır, kişisel bir beklenti içerisinde de değildir. Sadece

³⁷ İbn Kesir, *a.g.e.*, II/161; eş-Şevkânî, *a.g.e.*, II/172-173; el-Kurtubî, *a.g.e.*, IX/178; en-Nesefî, *a.g.e.*, II/34; Celalüddin Muhammed İbn Ahmed el-Mahallî, Celalüddin Abdurrahman İbn Ebî Bekr es-Suyûtî, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Kerim (Tefsiru'l-Celaleyn)*, Dâru'l-Kalem, Kahire, 1966, s. 226; İsmâil Hakkı el-Bursevî, *Tefsiru Rûhu'l-Beyân*, Mektebetü Eser, İstanbul, 1389 h., IV/329; Hicâzî, *a.g.e.*, I/638; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, tsz., III/1974, IV/2932; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1991, III/180.

³⁸ Târ, 52/40.

sizin iyiliğiniz için çalışıp durmaktadır, bütün maddî imkanlarını Allah'a inanmanız, ilâhî emirleri ve daveti kabul etmeniz için harcamaktadır. Bu durumda onun sözlerini dikkatlice dinlemeniz gerekmez mi?³⁹

Hız. Peygamber'in Kur'an'ı insanlara tebliğ ettiği dönemde, Arap yarımadasında din adamları serbestçe dinî faaliyette bulunmaktaydı. Bunlar verdikleri din hizmetine karşılık insanlardan bağışlar, adaklar almaktaydı. Yüce Allah belki de bunları kastederek, inkârcılara şöyle sormuştur: Bir tarafta çıkar karşılığı ücret isteyen din tüccarları, diğer yanda ise hiçbir karşılık beklemeden, size dinin doğrusunu gösteren bir insan var. Bu durumda hâlâ peygamber'den uzaklaşmanız tutarsızlık değil midir?⁴⁰

İnkârcılar, Hız. Muhammed'in hiçbir çıkarı olmadan ilâhî mesajları tebliğ etmesinde kuşkuya düşmüş olabilirler. Peygamber'in ödül olarak, insanların maddî değerlerine değil de, Allah'ın vereceği sevaba talip olmasını kavramakta zorlanabilirler. Yüce Allah, onların bu kuşkularını ve algılama güçlüklerini şu şekilde çözmektedir: Peygamber sizden maddî kazanç talep edecek olsa, bunlar, Allah'ın peygambere verebileceklerinin yanında hiç kalır. Dolayısıyla peygamberin maddî çıkarlara değil, Allah'ın rızasına talip olmasını anlamak zor olmaz:

*"Yoksa sen onlardan bir vergi mi istiyorsun (da onun için mi hakkı kabul etmiyorlar)? Rabb'inin vergisi daha hayırlıdır. O, rızık verenlerin en iyisidir. Sen onları doğru yola çağırıyorsun."*⁴¹

Âyetlerde, Hız. Peygamber'in insanlardan tebliğ ettiği gerçeklere karşılık bir ücret istemediği, sadece onları doğru yola çağırıldığı bildirilmektedir. Peygamberin zaten insanların vereceği şeylere ihtiyacı yoktur; o daha çok Allah'ın vereceği

³⁹ el-Endelûsi, *a.g.e.*, V/193; el-Kâdi Nâsiruddîn el-Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, Dâru'l-Kütûbi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, II/436; es-Sâbûnî, *a.g.e.*, III/268; es-Sa'dî, *a.g.e.*, s. 759; Derveze, *a.g.e.*, IV/224; el-Mevdudî, *a.g.e.*, V/507.

⁴⁰ el-Mevdudî, *a.g.e.*, V/507.

⁴¹ Mü'minûn, 23/72-74.

sevabı hesaba katmaktadır. Allah'ın ona vereceği hem dünyadaki nimetler hem âhiretteki karşılık, sınırsız ve sürekli; insanların verebileceği sınırlı imkanlardan daha geniş ve daha değerlidir. Hiç kimse Allah'ın verebileceği gibi nimet ve rızık veremez. Âyette insanların verebileceği şeylerden, "harc", Allah'ın verebileceklerinden "harâc" diye söz edilmektedir. Harc, harâc kelimesine göre daha hususi yani sınırlı bir anlama sahiptir.⁴² Bu kelimeler seçilerek, insanların verebileceklerinin sınırlılığına, Allah'ın vereceklerinin ise sınırsızlığına işaret edilmiştir.

Hz. Peygamber, getirdiği mesajlardan dolayı kendisine maddi bir kazanç temin etmeye çalışmadığını, aksine bu mesajlarla onların kazançlı çıkması için uğraştığını vurgulamıştır. Bu mesajları kabul ettiklerinde, elde edecekleri bireysel ve toplumsal faydaları, dünyevî ve uhrevî kazançları göstermeye çalışmıştır. Onların kardeşlik ve dostluk ilişkisine dayalı bir toplum haline gelmelerini ya da Allah'a yakınlık ve sevgi beslemelerini istemiştir. Bütün bunlar öncelikle mesajları kabul edecek insanların elde edeceği kazançlardır:

*"İşte Allah'ın inanan ve iyi işler yapan kullarını müjdelediği büyük lütuf budur. De ki: "Ben buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Ancak Allah'a yaklaşmayı arzu ediyorum. Kim bir iyilik işlerse onun iyiliğini artırırız. Şüphesiz Allah bağışlayan, iyiliğe karşılık verendir."*⁴³

Âyette geçen "ille'l-meveddete fi'l-kurbâ" ifadesi farklı şekillerde yorumlanmıştır. Âyette, sözü edilen yakınlık, Hz. Peygambere, hatta onun akrabalarına duyulması gereken yakınlık olarak değerlendirilmiştir. Yapılan yorumlardan bir diğere göre âyet, Müslümanlar arasında yakınlık bağlarından kaynaklanan hakların gözetilmesini, yakınların birbirlerine

⁴² Ebu'l-Hasen Ali İbn Muhammed İbn Habib el-Mâverdi, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, tsz, IV/63; İbn Kesir, *a.g.e.*, III/261; el-Kurtubi, *a.g.e.*, XII/93-94; en-Nesefi, *a.g.e.*, III/185; Ateş, *a.g.e.*, VI/111.

⁴³ Sürâ. 42/23.

karşı büyük bir sevgiyle yaklaşmalarını, aralarında iyiliğe dayalı ilişkilerin sürdürülmesini, İslâm toplumu içerisinde uyum, dayanışma kurulmasını dile getirmektedir. Burada sevgi ve yakınlık beslenilmesi gerekenler sadece Hz. Peygamber değil, bütün Müslümanlardır. Âyette, kardeşlik dostluk ilişkisine, başkalarının her türlü iyiliğini düşünmeyi öngören temel erdemlere işaret eden bir ilişkiden, yakınlıktan söz edilmektedir. Bir diğer yoruma göre, “yakınlık”, Allah’a yaklaşma arzusunu anlatır. Buna göre Hz. Peygamber, herhangi bir çıkar amacıyla değil, Allah’a yaklaşmayı istediği için, Kur’an’ı insanlara tebliğ etmiştir. Ya da Hz. Peygamber, insanların iyi davranışlarda bulunmak suretiyle Allah’a yaklaşmalarını, sevgi beslemelerini istemiştir.⁴⁴

Kaynağın sahip olduğu bilgi birikiminin, insanlara açıkladığı konularla ilgili uzmanlığının, meseleleri açık seçik ortaya koyabilmesinin, dürüstlüğünün, onun güvenilirliğini destekleyen unsurlar olduğunu belirtmiştik. Aynı şekilde Hz. Peygamber de, çok iyi bildiği konuları mesaj olarak insanlara iletliğini, gerçek dışı iddialarda bulunmayacak kadar dürüst olduğunu, öğrettiği ve önerdiği mesajların herkesin anlayabileceği açık seçikliğe sahip bulunduğunu, bir peygamberin taşıması gereken bilgi ve uzmanlığın kendisinde mevcut olduğunu belirtmiştir:

“Ey Muhammed, de ki: “Ben sizden buna karşılık bir ücret istemiyorum. Ben yapmacık yapanlardan değilim.”⁴⁵

Yüce Allah Hz. Peygamber’e, burada, tebliğine karşılık bir çıkar beklentisi içerisinde olmadığına vurgu yaptıktan sonra, “vemâ ene mine’l-mütekellifin” ifadesini kullanmasını istemiştir. Müfessirler Hz. Peygamber’in, “vemâ ene mine’l-mütekellifin” ifadesiyle şöyle demiş olabileceğini düşünmüşler-

⁴⁴ er-Râzî, *a.g.e.*, IX/594-595; İzzuddin Abdülaziz İbn Abdisselâm ed-Dimeşki, *Tefsîru’l-Kur’ân*, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1996, 142; el-Kurtubi, *a.g.e.*, XVI/16; el-Merâğî, *a.g.e.*, IX/32; Hicâzî, *a.g.e.*, III/368; Esed, *a.g.e.*, s. 989; Ateş, *a.g.e.*, VIII/188-189.

⁴⁵ Sâd, 38/86; Ayrıca bkz., Furkan, 25/56-57; Sebe’, 34/47.

dir: Ben layık olmadığım bir özelliğe sahip bulunduğumu iddia etmiyorum. Gerçekten sahip olmadığım, bilmediğim, Allah'ın tebliğle yükümlü kılmadığı birtakım şeyler uydurarak sizi bunları benimsemeye çağırmiyorum. Kur'an'ı uydurmayacağım ve yok yere peygamberlik iddiasında bulunmayacağım konusundaki samimiyetimi –sizden biri olduğum ve aranızda yaşadığım için- hepimiz bilmektesiniz. İnsanlara öğrettiğim ve önerdiğim dini ilkelerin doğruluğunu ve tutarlığını anlamak için herhangi bir yükümlülük altına girmeye zorlanmaya ihtiyaç yoktur. Sağlıklı düşünebilen herkes onların doğruluğunu ve gerçekliğini kolaylıkla anlayabilir.⁴⁶

Kur'an'da diğer peygamberler için kullanılan “resûlü'n-emîn” ifadesi Hz. Muhammed hakkında kullanılmamıştır. Bununla birlikte Hz. Muhammed'in sık sık güvenilirliğin koşulu olan “çıkarmak beklentisi olmadan tebliğde bulunma” kuralına uygun davrandığına dikkat çekmiştir. Hz. Muhammed'in “resûlü'n-emîn” ifadesini, açıkça kullanmamasının sebebi şöyle bir anlatım üslubuna dayanıyor olabilir: O halkı tarafından bilinen bir güvenilirlik özelliğine sahiptir ki, bunu söylemeye bile gerek yoktur. O, içinde yaşadığı toplumda zaten bu sıfatla meşhur olmuştur. Öyle ki, çevresindeki bütün insanlar ondan “Muhammedü'l-emîn” diye söz etmektedir. Bu gerçek tarihin tanıklığıyla sabittir.

Hz. Muhammed'in ağzından Kur'an'da tekrar edilen cümlelerin ifade ettiği iki temel husus vardır. Bunlardan biri, peygamberin, tebliğden hiçbir dünyevî çıkar beklemediğidir. İkincisi ise, tamamen başkalarının iyiliği için çabalyor oluşudur. Getirdiği mesajlar insanların yararına olacak şeylerdir. İnsanlar bu mesajlar sayesinde öncelikle, imanı ve ilâhî değerleri elde edeceklerdir. Peygamberin tek dileği, insanların ilâhî gerçeklerle yüz yüze gelmeleridir. Dünya hayatında bireysel ve

⁴⁶ er-Râzî, *a.g.e.*, IX/416-417; eş-Şevkânî, *a.g.e.*, IV/553; el-Mâverdi, *a.g.e.*, V/112; el-Beyzâvî, *a.g.e.*, II/318; Hicâzî, *a.g.e.*, III/252; es-Sâbûnî, *a.g.e.*, III/66; Yazır, *a.g.e.*, VI/4111.

toplumsal mutluluğu yakalayabilmeleridir.

Önceki peygamberlerin güvenilirliğine vurgu yapan âyetlerin Kur'an'da yer alması, aynı zamanda yine onlar gibi bir peygamber olan Hz. Muhammed'in güvenilirliğini pekiştirmek amacına yönelik olabilir. Kur'an, daha önceki peygamberlerden bazılarını örnek vererek, tevhîd inancını tebliğ eden bütün peygamberlerin güvenilirlik özelliğine sahip olduğunu, bu zincirin son halkası olan Hz. Muhammed'in de aynı özelliklerle donatıldığını vurgular. Kur'an, Hz. Muhammed'in güvenilirliğini özellikle onun çağdaş muhataplarına anlatabilmek için, daha önceki peygamberlerin güvenilirliğine göndermede bulunmuş olabilir.

Sonuç

Peygamberlerin güvenilir insanlar olmaları her şeyden önce peygamberlik müessesesinin hak olduğunun kanıtıdır. Peygamberlerin Allah'tan getirdikleri mesajların gerçek olduğunun delilidir. Peygamberlerin insanlığa sunduğu inanç ve davranışla ilgili ilkelerin doğruluğunun ispatıdır. Peygamberlerin güvenilirliğini bir tür nübüvvet delili, hatta onların tebliğ ettiği bütün metafizik değerlerin kanıtlarından biri olarak görebiliriz.

Peygamberler güvenilir kaynak olarak tarihte kendilerine verilen görevi kusursuz bir şekilde yerine getirmişlerdir. Onların "güvenilir kaynak" modelleri oluşları günümüz Müslümanları için büyük değer taşımaktadır. Kur'an güvenilir kaynak olma görevini sadece peygamberlere vermemiştir. Bu görev peygamberlerin şahsında bütün Müslümanlara da önerilmiştir. Her Müslüman tıpkı bir peygamber gibi imkanı oranında dinî değerlerin ve ilkelerin insanlara iletilmesinden, en azından başta yakın çevresi olmak üzere gelecek kuşaklara aktarılmasından sorumludur. Müslüman birey, bu sorumluluğu yerine getirirken tıpkı bir peygamber gibi güvenilirlik ilkesini kişiliğinde her zaman taşımak durumundadır. Güvenilirliğin koşulu olan, "çıkarsız tebliğde bulunma" ilkesine riayet etmeli-

dir. İnsanları dine davet ederken her türlü kişisel ve gurupsal çıkardan uzak durmalıdır. Ün, itibar, makam, mevki, mal, mülk gibi maddi tutkularından kendini arındırmayı başarmalıdır.

Peygamberlerin Kur'an'da güvenilirlik modeli olarak tanıtılmasının diğer bir amacı ise, Müslümanların onları gündelik ilişkilerinde örnek edinmeleridir. Konuyla ilgili âyetler, dolaylı da olsa her türlü bireysel ve toplumsal ilişkide Müslümanlar arasında güvenilirliğin hüküm sürmesini tavsiye eder. Müslüman toplumda her birey güvenilir kaynak olabilmeyi başarmalıdır. Bu konuda peygamberleri kendine örnek almalıdır. Kaynak durumunda olan bireyler güvenilir olunca, onların muhatapları da güven duyan insanlar olacaktır. Bu durum, müslüman bireyler arasında ve toplum içerisinde güçlü bir yakınlaşmanın ve dayanışmanın faili olacaktır. Böylece insanlar bireysel huzura ve toplumsal uyuma kavuşacaklardır.

Bu araştırmanın en dikkat çekici sonucu, modern iletişim biliminin "güvenilirlik" tarifıyla, Kur'an'ın "güvenilirlik" tarifinin aynılığıdır. Kaynağın güvenilirliği konusunda bu iki farklı kaynaktan bir benzerlikten öte, tam bir aynılık kendini göstermektedir. Kaynağın güvenilirliği konusunda adeta insanlığın ortak aklı, ilâhî öğretiyile buluşmuş gibidir.